

УДК 347.91/.95: 338.439
© 2016

В.В. ТРОПІН,
кандидат юридичних наук

Дніпропетровській державний
аграрно-економічний університет,
Україна
E-mail: scpravo@ua.fm
м. Дніпропетровськ, вул. Ворошилова, 25

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ
ПРО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ
КООПЕРАЦІЮ:
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Розглянуто деякі актуальні питання, що потребують негайного вирішення та нормативного закріплення, зокрема щодо єдиного підходу до визначення членів сільськогосподарського обслуговуючого та сільськогосподарського виробничого кооперативів; усунення ухилу правового регулювання у бік сільськогосподарської обслуговуючої кооперації та нехтування питаннями розвитку кооперації виробничої; врегулювання питання визначення та формування статутного капіталу сільськогосподарського кооперативу; усунення недоліків підзаконного нормативно-правового регулювання сільськогосподарської кооперації; вдосконалення механізму реєстрації сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу як неприбуткової організації тощо.

Ключові слова: законодавство, сільськогосподарська кооперація, сільськогосподарський кооператив, членство, неприбутковість, статут.

Постановка проблеми. Будь-яка господарська діяльність в Україні являє собою специфічну форму суспільних відносин і є неможливою без її належного правового регулювання. Не є винятком із цього правила й діяльність сільськогосподарських кооперативів, спеціалізоване правове регулювання суспільних відносин за участю яких забезпечують нормативні акти аграрного законодавства, прийняті з урахуванням особливостей правового статусу даних учасників аграрних відносин. До зазначених актів належать Цивільний та Господарський кодекси України, Закони України “Про кооперацію” [9], “Про сільськогосподарську кооперацію” [10], “Про колективне сільськогосподарське підприємство” [8], “Про фермерське господарство” [11] тощо.

Дослідженню проблемних питань чинного законодавства з правового регулювання діяльності аграрних підприємств коопе-

ративного типу присвячені наукові праці вітчизняних та іноземних правників та економістів, серед яких: Я. Гаєцька-Колотило, О. Гафурова, В. Гончаренко, В. Зіновчук, О. Крисальний, І. Лукінов, П. Макаренко, М. Малік, В. Масін, Л. Молдаван, О. Онищенко, Н. Павленчик, О. Радіонова, В. Семчик, А. Статівка, Н.Титова, В. Уркевич, В. Федорович, В. Шелестов, В. Янчук та ін. Роботи зазначених науковців дозволили з наукових позицій обґрунтувати механізм правового регулювання сільськогосподарської кооперації, нормативно закріпити його в нормах чинного законодавства. Проте велика низка проблемних питань залишається невирішеною. Так, серед них варто виокремити питання належного регулювання правового статусу виробничих кооперативів; членства в них; формування статутного капіталу сільськогосподарського кооперативу, як важливої ознаки будь-якої юридичної особи; набуття

статусу неприбуткової організації сільськогосподарським обслуговуючим кооперативом, передбачених законодавством про сільськогосподарську кооперацію, з приписами податкового законодавства, врегулювання окремих питань діяльності кооперативів на рівні підзаконних нормативних актів тощо.

Метою статті є висвітлити проблемні питання чинного законодавства про сільськогосподарську кооперацію та розробити шляхи щодо його вдосконалення.

Як свідчить практика, ефективність сільськогосподарської виробничої діяльності різних видів господарюючих суб'єктів в аграрній сфері залежить від належного законодавчого забезпечення їх правового статусу, від максимального врахування специфіки їх виробничої діяльності в процесі правового регулювання.

Особливо важливе значення при цьому має розвиток законодавства про сільськогосподарську кооперацію, адже аграрні кооперативні утворення, як правильно зазначає О.М. Туєва, найбільш повно відповідають забезпеченню економічних, у тому числі земельних, прав громадян [13, с. 336].

Правове регулювання діяльності сільськогосподарських кооперативів, як специфічної ланки кооперації України, врегульовано в цілому нормами Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію", який у листопаді 2012 року викладений в новій редакції. Але навіть такий крок не вирішив усіх колізій, суперечностей та недосконалостей, що існували в первинній редакції даного закону, зокрема й щодо правового механізму регулювання господарської діяльності суб'єктів господарювання в цілому та кооперативних організацій безпосередньо.

Так, Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію", який отримав правовий режим спеціального нормативного акту, призначеного належним чином врегулювати внутрішньогосподарські відносини в сільськогосподарських кооперативах з урахуванням особливостей та специфіки виробничого процесу в аграрній сфері економіки, насправді, навіть у новій редакції, не в повній мірі відповідає своєму призначенню. Його зміст не враховує наукових підходів вітчизня-

них науковців-правників, які протягом тривалого часу намагалися довести необхідність спеціалізованого правового регулювання членських, трудових, земельних, майнових, організаційних відносин у сільськогосподарських кооперативах, а також законодавчого закріплення специфічних прав та обов'язків членів сільськогосподарських кооперативів, обґрунтувати наявність особливостей правового механізму створення та припинення діяльності сільськогосподарських кооперативів, специфіки регулювання земельних відносин у сільськогосподарських кооперативах, а також необхідності прийняття окремих законів, що визначатимуть особливості правового статусу різних типів сільськогосподарських кооперативів [1, с. 223–224; 2, с. 6; 3, с. 116; 12, с. 26; 15].

Усупереч свого призначення зі спеціалізованого правового регулювання внутрішніх аграрних відносин у сільськогосподарських кооперативах, викладеного в преамбулі, Закон України "Про сільськогосподарську кооперацію" фактично уніфікує правові підходи до регулювання вказаних відносин. Прикладом цього є приписи ч. 2 ст. 2 Закону, відповідно до якої загальні принципи, поняття та норми утворення, забезпечення функціонування, управління та ліквідації сільськогосподарського кооперативу і кооперативних об'єднань, контроль за їх діяльністю, права та обов'язки їх членів, формування майна, фондів, цін і тарифів на продукцію та послуги, а також трудові відносини в таких кооперативах та об'єднаннях регулюються Законом України "Про кооперацію" [9]. Усунення даного недоліку можливе шляхом внесення до Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію" змін, які б більш повно та пристосовно до предмета регулювання, з урахуванням його специфічних рис, встановили б певний правовий механізм регулювання сільськогосподарських кооперативних відносин.

Потребує усунення недолік даного Закону в частині акцентування уваги на механізмі регулювання діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Як правильно зазначив В.Ю. Уркевич, даний Закон наразі містить ухил у бік поширення

саме сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, фактично не підтримуючи розвиток кооперації виробничої [14, с. 355]. Разом з тим не можна не враховувати думку Я.З. Гаєцької-Колотило, яка наполягає на тому, що сільськогосподарські кооперативи, наперед виробничі, мають свої, властиві лише їм, характерні особливості, що є похідними від особливостей землекористання й використання праці в сільському господарстві та які накладають відбиток на їхній правовий статус і становище [1, с. 197].

Є різним підхід Закону й до визначення членів сільськогосподарського обслуговуючого (ст. 6) та сільськогосподарського виробничого (ст. 12) кооперативів. Безумовно, з огляду на різні за природою форми сільськогосподарської виробничої та обслуговуючої кооперації, й вимоги щодо членства в них матимуть певні відмінності. Але кардинально різний підхід до нормативного закріплення поняття членства в даних видах кооперації є істотним прорахунком законодавців. Усунення зазначеного недоліку можливо шляхом внесення змін до статей 6 та 12 Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію” і викладення їх у новій редакції, в якій правові визначення, як членів сільськогосподарських обслуговуючих, так і членів сільськогосподарських виробничих кооперативів, навести, виходячи з базових ознак, притаманних правовому явищу “член кооперативу”, наведеному в Законі України “Про кооперацію”, але з доповненням окремих ознак, залежно від специфіки форми кооперації, що визначається її природою, особливостями організації та здійснення.

Залишилися поза увагою законодавця при прийнятті Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію” в новій редакції й питання правового регулювання земельних, майнових та трудових відносин в сільськогосподарських кооперативах, що потребують спеціалізованої правової регламентації.

Узагалі не врегульовано вказаним Законом й питання визначення та формування статутного капіталу сільськогосподарського кооперативу, який є важливою ознакою будь-якої юридичної особи.

На думку О. Янкової, котра досліджувала проблему статутного фонду комерційних організацій, статутний фонд – це зареєстрований у встановленому законом порядку та закріплений в установчих документах грошовий еквівалент майна, яке повинно бути передане підприємству у власність (повне господарське відання, оперативне управління) у вигляді внесків для забезпечення його господарської діяльності та як сплата його учасниками отримуваних ними майнових прав [16, с. 9].

Статутний капітал – це одне із центральних понять сучасного корпоративного права. Участь у створенні статутного капіталу є первісним способом набуття корпоративних прав, і всі операції з корпоративними правами так чи інакше стосуються статутного капіталу. Можна навіть сказати, що корпоративне право розпочинається зі статутного капіталу.

Цивільний кодекс України використовує термін “статутний (складений) капітал” (ст. 113). Така подвійна термінологія пояснюється, мабуть, тим, що не всі юридичні особи діють на підставі статуту. Установчими документами можуть бути статут або засновницький договір (ч. 2 ст. 87 ЦК), і навіть меморандум (ч. 3 ст. 134 ЦК).

Щодо кооперативів застосовуються терміни “неподільний фонд” та “пайовий фонд”, що є близькими до терміна “статутний капітал”. Відповідно до ч. 3 ст. 20 Закону України “Про кооперацію” неподільний фонд створюється в обов’язковому порядку і формується за рахунок вступних внесків та відрахувань з доходу кооперативу. Того ж часу пайовий фонд – то є фонд, що формується з пайових внесків членів кооперативу і є одним із джерел формування майна кооперативу, розмір якого може змінюватися (ст. 1 Закону).

Відповідно до п. 15 ч. 2 ст. 9 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань” в Єдиному державному реєстрі містяться такі відомості про юридичну особу, крім державних органів і органів місцевого самоврядування, як юридичних осіб розмір статутного (складеного) капіталу (пайового фонду) та розмір частки кожного

із засновників (учасників) [5]. Таким чином, не відомо, який з фондів сільськогосподарського кооперативу має правовий режим “статутний капітал”.

Усунення даної неузгодженості можливе шляхом внесення змін до абз. 10 ст. 2 Закону України “Про кооперацію”, виклавши його в такій редакції: “пайовий фонд – фонд, що складає його статутний капітал, формується з пайових внесків членів кооперативу і є одним із джерел формування майна кооперативу, розмір якого може змінюватися”.

Варто звернути увагу й на недоліки підзаконного нормативно-правового регулювання сільськогосподарської кооперації. Так, Законом України “Про сільськогосподарську кооперацію” передбачені розробка та прийняття Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики, окремих підзаконних нормативно-правових актів рекомендаційного значення: Примірних статутів сільськогосподарських кооперативів та Примірних правил внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу. Станом на момент проведення даного дослідження Міністерством аграрної політики та продовольства розроблені й затверджені лише Примірний статут сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу [7] та Примірні правила внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу [6]. Отже, поза увагою законодавців та Центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики, залишилися питання нормативного врегулювання Примірного статуту сільськогосподарського виробничого кооперативу та Примірних правил внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського виробничого кооперативу.

Крім того, окремі положення Примірного Статуту сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу, затвердженого Наказом

Міністерства аграрної політики України від 26.06.2003 р. № 191 [7], є такими, що не відповідають приписам Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію”, а також Податкового кодексу України в частині визначення ознак неприбуткової організації. Так, зазначення в ньому п. 20.2, який передбачає можливість розподілення доходу Кооперативу після сплати податків і зборів (обов’язкових платежів), погашення заборгованості та покриття збитків на кооперативні виплати, виплати (нарахування) на паї або використання іншим чином відповідно до рішення загальних зборів, тлумачиться органами Державної фіскальної служби України як такий, що суперечить приписам п.п. 133.4.1 п. 133.4 ст. 133 Податкового кодексу України [4]. Це, у свою чергу, унеможлиблює реєстрацію сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу як неприбуткової організації.

Усунення зазначеного негативного аспекту можливо шляхом внесення змін до абз. 2 п.п. 133.4.1 п. 133.4 ст. 134 ПК України й викладення його в такій редакції: “неприбутковим підприємством, установою та організацією є підприємство, установа та організація (далі – неприбуткова організація), що одночасно відповідає таким вимогам: її установчі документи містять заборону розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску, кооперативних виплат його членам та нарахувань на паї членам кооперативу, у тому числі асоційованим), членів органів управління та інших пов’язаних з ними осіб”.

Таким чином, згадані обставини в умовах сьогодення свідчать про актуальність поглиблення спеціалізації чинних нормативно-правових актів аграрного законодавства щодо регулювання відносин у сфері аграрної кооперації.

Висновки

Стан національного законодавства України, що регулює суспільні відносини у сфері сільськогосподарської кооперації, не відповідає сучасним потребам спеціалізо-

ваного правового регулювання аграрних відносин.

Як основні шляхи вдосконалення законодавства про сільськогосподарську коопера-

цію доцільно визначити такі: наповнення Законів спеціалізованими правовими приписами щодо особливостей регулювання членських, земельних, майнових, трудових відносин у сільськогосподарських кооперативах; приведення приписів законів у сфері кооперації

у відповідність до приписів іншого законодавства України, та навпаки; вдосконалення підзаконних нормативно-правових актів, що визначатимуть особливості правового статусу окремих типів та видів сільськогосподарських кооперативів.

Бібліографія

1. Гаєцька-Колотило Я.З. Сільськогосподарські кооперативи як організаційно-правова форма реалізації громадянами України прав на землі / Я.З. Гаєцька-Колотило // Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України: науково-навч. посібник / Н.І. Титова, С.П. Позняк, В.К. Гуревський [та ін.]. – Львів: ПАІС, 2005. – С. 194–228.
2. Гаєцька-Колотило Я.З. Організаційно-правові форми сільськогосподарської кооперації в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.06 / Я.З. Гаєцька-Колотило. – К., 2003. – 22 с.
3. Гафурова О.В. Сільськогосподарські виробничі кооперативи: права та обов'язки членів / О.В. Гафурова. – К.: МАУП. – 2006. – 200 с.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. // Голос України. – 04.12.2010. – № 229.
5. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Закон України від 15.05.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.
6. Про затвердження Примірних правил внутрішньогосподарської діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 30.10.2013 № 643 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=10089>
7. Про затвердження Примірного статуту сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу. Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 21.05.2013 № 315 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=6920>
8. Про колективне сільськогосподарське підприємство. Закон України від 14.02.1992 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 20. – Ст. 272.
9. Про кооперацію. Закон України від 10.07.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 5. – Ст. 35.
10. Про сільськогосподарську кооперацію. Закон України від 17.07.1997 // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – Ст. 261.
11. Про фермерське господарство. Закон України від 19.06.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 363.
12. Титова Н.І. Права членів сільськогосподарських кооперативів: тенденції та проблеми законодавчого забезпечення / Н.І. Титова // Право України. – 1991. – № 6. – С. 25–27.
13. Туєва О.М. Земельні права громадян України – членів сільськогосподарських виробничих кооперативів / О.М. Туєва // Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин: сучасний стан і напрями вдосконалення: монографія / А.П. Гетьман, М.В. Шульга, А.М. Статівка [та ін.]; за ред. А.П. Гетьмана та В.Ю. Уркевича. – Харків: Право, 2012. – С. 336–350.
14. Уркевич В.Ю. Реформування законодавства України про сільськогосподарську кооперацію / В.Ю. Уркевич // Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин: збірник тез Міжнарод. науково-практ. конф. (м. Хмельницький, 17–18 травня 2013 р.). – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. – С. 352–355.
15. Федорович В.І. Правові основи створення та діяльності сільськогосподарських кооперативів в Україні / В.І. Федорович. – Львів: Атлас, 1998. – 142 с.
16. Янкова О.С. Правове регулювання статутного фонду комерційних організацій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.04 / О.С. Янкова. – Донецьк, 2000. – 20 с.

Рецензент – доктор економічних наук,
професор **О.П. Величко**